

**МОДЕЛІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СЛУЖБИ ШКІЛЬНОГО
ПОРОЗУМІННЯ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

**(Юношев Ю. О., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Попова А. С., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна**

Інтерес до проблеми і необхідність впровадження альтернативних способів врегулювання конфліктів в освіті обумовлений значним зростанням конфліктних ситуацій, в які залучаються всі учасники освітніх відносин. На тлі загального культурного занепаду і втрати моральних орієнтирів, все більш чітко проявляється криза шкільного і сімейного виховання, це породжує суперечності, зумовлені комунікативними, поведінковими, ціннісними, структурними чинниками. Ситуація ускладнюється ще і військовими подіями, які мають місце вже рік в нашій країні. В умовах, що склалися необхідність вдосконалення системи профілактики та впровадження комплексних інноваційних технологій в сфері врегулювання конфліктів в освіті набуває особливого значення. Служби шкільного порозуміння та соціально-педагогічна технологія медіації як способи врегулювання шкільних конфліктів сьогодні стають популярними явищами завдяки масовому впровадженню інноваційних технологій в освіті.

У ході опрацювання джерельної бази дослідження нами виявлено низку наукових праць, в яких вживається термін «шкільна медіація», зокрема ця термінологія використовується у наукових розвідках закордонних вчених (Д. Джонсон, Р. Коен, англійського дослідника Д. Шапіро), українських теоретиків і практиків (А. Горова, Н. Заверико, Р. Коваль, О. Микитюк, А. Нікітчук, Ц. Шамлікашвілі і М. Хазанова та ін.).

У ході аналізу наукових доробок вищеназаних дослідників ми виявили різні підходи до визначення поняття «шкільна медіація». Оскільки цей термін для педагогічної лексики є порівняно новим, здійснимо порівняльний аналіз цього поняття. Так, зокрема наукові розвідки Ц. Шамлікашвілі і М. Хазанова розглядають медіацію як соціальний інструмент створення в школі безпечного і комфортного середовища шляхом попередження і вирішення спорів і конфліктів між учасниками педагогічного процесу [13].

Ефективність медіації як інноваційної технології вирішення конфліктів між молодшими підлітками в школі розглядають І. Бубнова і А. Арганова, Н. Заверико, І. Романишина. Зокрема, Н. Заверико в статті «Медіація як технологія розв'язання конфліктів серед підлітків: вітчизняний та зарубіжний досвід» аналізує світовий досвід використання технології медіації у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками, обґрунтовує переваги і розкриває можливості застосування медіації в соціально-педагогічній діяльності з молодшими підлітками для «формування в них навичок ефективної комунікації та відповідальної поведінки» [4, с. 32]. Дослідниця І. Романишина стверджує у своїх дослідженнях, що «метод «рівний-рівному» та медіація є порівняно новим у шкільній практиці, але вже має багато прихильників, тому що саме серед підлітків є найбільш продуктивним і популярним» [12, с. 248].

У словнику медіатора поняття «шкільна медіація» характеризується як «інноваційна методика, що дозволяє охопити весь спектр інститутів, що беруть участь у формуванні особистості дитини від сім'ї, дошкільних установ до вищої школи, її вихованні і соціальної освіти» [14].

Аналіз визначень різних дослідників дав можливість прийти до висновку, що шкільна медіація – це інноваційний метод, який застосовується для вирішення спорів і запобігання конфліктним ситуаціям між учасниками освітнього процесу в якості сучасного альтернативного способу вирішення спорів, який передбачає системне включення в роботу з конфліктами підготовленого медіатора з числа педагогічних працівників, батьків або самих школярів.

Дискурс поняття шкільної медіації тісно пов'язаний із термінами:

- «медіація однолітків» (відновлювальні практики в школах, шкільна медіація), який на думку вітчизняних (Н. Білик, Л. Дурняк, Н. Заверико, Б. Леко, Н. Чуйко) та зарубіжних (Г. Гурп, М. Хазанова, Ц. Шамлікашвілі) дослідників трактується як система мирного вирішення конфліктів в шкільних колективах за допомогою спеціально підготовлених посередників-медіаторів з числа старшокласників [1, 3, 6];

- «медіативний підхід», який трактується як діяльнісний підхід, заснований на принципах медіації, що передбачає володіння навичками позитивного усвідомленого спілкування, і має на меті створення педагогічних засад для запобігання та (або) ефективного вирішення спорів і конфліктів в повсякденних умовах без проведення медіації як повноцінної процедури [2].

Медіативні технології базуються на теоріях відновного підходу. Відновлювальний підхід – підхід до вирішення конфліктних ситуацій, який передбачає відновлення порушених внаслідок конфлікту зв'язків і відносин його учасників і їх оточення, виправлення заподіяної конфліктом шкоди і створення шкільної атмосфери, яка знижує ризик виникнення таких ситуацій. Це нова парадигма мислення і розвитку практики включення, поваги і відповідальності [5, с. 82-86].

Відзначимо, що поняття, що вживаються в контексті наукового дискурсу «медіація», набувають популярності як в науковій літературі, так і в практичній діяльності. Про актуальність впровадження медіації у закладах освіти наголошується в інструктивно-методичних матеріалах, які щорічно розробляє Міністерство освіти і науки та направляє для виконання у заклади освіти. Так, в додатку до листа Міністерства освіти і науки України від 20.07.2016 №1 / 9-383 «Про забезпечення навчальних закладів практичними психологами і соціальними педагогами і організації у 2019-2020 навчальному році належного психологічного супроводу учасників освітнього процесу» зазначається, що важливим кроком, які доцільно зробити в 2019-2020 навчальному році керівникам обласних, районних, міських департаментів (управлінь, відділів) освіти і науки є «допомога у вирішенні проблем адаптації дітей до закладу освіти і запобігання конфліктів в учнівських колективах, в тому числі і засобами медіації та миробудування» [7, 8, 9]. У методичних рекомендаціях з питань організації виховної роботи в навчальних закладах на 2019-2020 навчальний рік визначено, що для встановлення безпечного комфортного середовища у закладах освіти, поширення

мирних технік вирішення конфліктних ситуацій потрібно створювати шкільні служби порозуміння та залучати до роботи в них дітей різного віку [11].

В Україні перші прецеденти створення служб медіації в школах були в Одесі. З 2001 р. реалізовувався пілотний проект «Стратегія міліції щодо профілактики підліткової злочинності в Україні», у результаті якого була розроблена регіональна трирівнева модель профілактики підліткової злочинності, запропонована Департаментом кримінальної міліції у справах дітей Міністерства внутрішніх справ України для впровадження. Відповідно до наказу «Про подолання злочинності серед неповнолітніх та організації профілактичної роботи» Міністерства освіти і науки України з 2006 р. створюються Шкільні служби примирення (порозуміння). Координує цю діяльність Український центр порозуміння, який сьогодні має назву Інститут миру та порозуміння (Роман Коваль, Ukrainian Centre for Common Ground). Шкільні служби розв'язання конфліктів діють в багатьох містах, найбільш 29 потужні Шкільні служби медіації в містах Жмеринка, Київ, Одеса, Вінниця, Харків [1].

Реалізація відновного (медіативного) підходу у вирішенні педагогічних конфліктів повинна застосовується у кожному закладі загальної середньої освіти, однак створення служб шкільного порозуміння, в рамках діяльності якої застосовується такий підхід до вирішення конфліктної ситуації є явищем поодиноким у закладах освіти України.

Розглянемо основні організаційні засади використання відновного підходу у системі вирішення педагогічних конфліктів. У ході реалізації відновного підходу важливо, щоб сторони мали можливість звільнитися від негативних станів і знайти ресурс для спільного пошуку виходу з ситуації. Відновлювальна програма включає попередні зустрічі медіатора з кожною зі сторін окремо і загальну зустріч сторін за участю медіатора.

До основних принципів відновного підходу відносимо [14]: добровільність участі сторін; інформованість сторін; нейтральність ведучого відновлювальних програм; конфіденційність у відновлювальних програмах; відповідальність сторін і служби порозуміння; самостійність служб порозуміння.

Основою відновного підходу є організація діалогу між сторонами, який дає їм можливість краще пізнати і зрозуміти один одного. Діалог сприяє зміні відносин: від відносин конфронтації, упереджень, підозрливості, агресивності до позитивних взаємин. Ведучий програми (медіатор) допомагає висловити і почути точки зору, думки, почуття сторін, що формує простір для взаєморозуміння.

Найважливішим результатом відновного підходу є відновлювальні дії (вибачення, прощення, прагнення щиро заглидити заподіяну шкоду), тобто такі дії, які допомагають виправити наслідки конфліктної або кримінальної ситуації.

Не менш важливим результатом відновлювальної програми може бути угода або договір про примирення. Відновлювальна програма орієнтована на процес комунікації, вона спрямована, в першу чергу, на налагодження взаєморозуміння, набуття здатності до діалогу і здатності вирішити ситуацію. Досягнення угоди стає природним результатом такого процесу.

Основна мета служби порозуміння (медіації) полягає у формуванні благополучного, гуманного і безпечного простору (середовища) для

повноцінного розвитку та соціалізації дітей і підлітків, в тому числі при виникненні складних життєвих обставин, включаючи конфлікт із законом.

Досягнення поставленої мети забезпечується шляхом вирішення таких основних завдань:

- створення за допомогою методу шкільної медіації та відновного підходу системи захисту, допомоги та забезпечення гарантій прав та інтересів дітей різних вікових груп і груп, включаючи дітей, які потрапили у складні життєві обставини і знаходяться в соціально небезпечному положенні, дітей з неблагополучних сімей, дітей з девіантною (суспільно небезпечною) поведінкою, дітей, які вчинили суспільно небезпечні діяння;
- створення з використанням процедури медіації та відновного підходу системи профілактичної та корекційної роботи з дітьми, які потрапили в складні життєві обставини і знаходяться в соціально небезпечному положенні, дітьми з неблагополучних сімей, дітьми з девіантною (суспільно небезпечною) поведінкою, дітьми, котрі скоїли суспільно небезпечні діяння;
- впровадження нових форм, технологій і методів роботи, в тому числі забезпечення досудового і судового супроводу неповнолітніх, що вступили в конфлікт з законом, які повернулися зі спеціальних закладів освіти закритого типу;
- інтеграції методу шкільної медіації в освітній процес і систему виховання; створення служб шкільної медіації у закладах освіти для забезпечення можливості доступу до медіації кожної сім'ї і кожної дитини;
- підвищення ефективності соціальної, психологічної та юридичної допомоги, що надається дітям, в першу чергу належать, яких відносять до груп ризику;
- підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів освіти з питань застосування процедури медіації у повсякденній педагогічній практиці;
- забезпечення відкритості у діяльності щодо захисту прав та інтересів дітей; створення умов для залучення громадськості до вирішення проблем і завдань у цій сфері;
- розвитку міжвідомчого співробітництва в галузі застосування медіації та відновного правосуддя у закладах освіти.

Діяльність служб порозуміння (шкільної медіації) спрямована на формування безпечного простору (середовища) не тільки для дітей, а й для дорослих, шляхом сприяння вихованню у них культури конструктивної поведінки в різних конфліктних ситуаціях.

В основі діяльності служб примирення (медіації) лежить: вирішення різноманітних і різноспрямованих конфліктів, що виникають у закладі освіти, здійсненні просвітницької роботи серед колег та батьків; запобігання виникненню конфліктів, створення перешкод для їх ескалації (загострення); забезпечення формування і навчання груп «рівний-рівному» (медіаторів-однолітків); координація дій учасників груп «рівний-рівному» в їх роботі щодо поширенню досвіду медіації і основ позитивного спілкування серед молодших і середніх школярів; забезпечення допомоги при вирішенні групами «рівний-рівному» конфліктів між однолітками, а також участь в ролі ко-медіатора при вирішенні конфліктів між дорослими і дітьми; використання медіативного

підходу в рамках роботи з профілактики бездоглядності, безпритульності та правопорушень неповнолітніх, попередження наркоманії, алкоголізму, тютюнопаління; використання медіативного підходу в рамках роботи з дітьми та сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах; використання медіативного підходу в рамках роботи по вихованню культури конструктивної поведінки в конфліктній ситуації і створення умов для вибору ненасильницьких стратегій поведінки в ситуаціях напруги і стресу; застосування медіативного підходу, а також технологій позитивного спілкування в корекційній роботі з неповнолітніми правопорушниками, в тому числі у спілкуванні з працівниками правоохоронних органів і представниками комісій у справах неповнолітніх і захисту їх прав; використання медіативного підходу як основи для збереження комунікації між поколіннями і можливості передачі головних загально людських духовно-моральних цінностей.

Ключовими індикаторами рівня сформованості сприятливого, гуманного і безпечного середовища для розвитку та соціалізації особистості є: зниження деструктивного впливу виникаючих конфліктів між учасниками освітнього процесу за рахунок навчання дорослих основам медіації, а також навчання дітей медіативного підходу і технологіям позитивного спілкування у групах «рівний-рівному»; зниження рівня агресивних, насильницьких і асоціальних проявів серед дітей; скорочення кількості правопорушень, скоєних неповнолітніми; формування умов для запобігання неблагополучних траєкторій розвитку дитини; підвищення рівня соціальної та конфліктної компетентності всіх учасників освітнього процесу.

При цьому за допомогою медіації та відновного підходу можливим є створення, більш ефективної системи допомоги сім'ї та дітям, а також захисту і забезпечення гарантій прав та інтересів дітей всіх вікових груп, в тому числі дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах або вступили в конфлікт з законом.

Отже, аналіз змістових та організаційних основ соціально-педагогічної технології медіаторства та відновлюваного підходу у вирішенні конфліктів в учнівському середовищі засвідчив, що застосування соціально-педагогічної технології медіаторства можливе за умови запровадження служби шкільного порозуміння, яка є основою у сприянні вирішення конфліктів, мінімізації їх наслідків та створення сприятливого освітнього середовища. У ході теоретичного аналізу було з'ясовано, що змістовими основами соціально-педагогічної технології медіаторства та відновлюваного підходу у вирішенні конфліктів в учнівському середовищі є побудова діяльності на засадах основних медіативних принципів (добровільності, інформованості, нейтральності, конфіденційності, відповідальності, самостійності); створення і діяльність служби шкільного порозуміння з урахуванням поставленої мети і визначених завдань та розроблених індикаторів сформованості сприятливого, гуманного і безпечного середовища для розвитку та соціалізації особистості; побудова діяльності служби шкільного порозуміння на основі принципу «рівний-рівному». Організаційними основами соціально-педагогічної технології медіаторства та відновлюваного підходу у вирішенні конфліктів в учнівському середовищі є врахування умов, зокрема наявність приміщення, міждисциплінарна участь усіх працівників

школи, проведення інформаційно-просвітницьких заходів, наявність зацікавлених у впровадженні осіб; організація та проведення інформаційно-просвітницьких заходів та навчання школярів-волонтерів та працівників школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білик Н. М. Соціально-педагогічна технологія медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками : дис. канд.пед.наук : 13.00.05 / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2017. 288 с.
2. Біцай А. В. Моделі медіації у світі та перспективи для України. *Цивілістика*. № 6. 2013. С. 85-89. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2013/6_2013/19.pdf.
3. Гурп Г. Медіація однолітків. Докладний посібник з розв'язання конфліктів у наших школах. [Електронний ресурс]. Матеріали тренінгу, 2002. URL: http://www.ahmerov.com/book_1129.html.
4. Заверико Н. В. Медіація як технологія розв'язання конфліктів серед підлітків: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. №2. 2012. С.28-33.
5. Котловий С. Діяльність соціального педагога з медіаторами як посередниками у розв'язанні конфліктів. *Молодь і ринок*. №1 (120). 2015. С. 82-86.
6. Леко Б., Чуйко Г. Медіація: підручник. Чернівці: Книги. XXI, 2011. 464 с.
7. Попова А., Тургенєва А. Досвід використання медіації у скандинавських країнах: можливості для вітчизняних медіаційних практик у галузі соціальної роботи. *Social Work and Education*. Vol. 8, No. 2. Ternopil-Aberdeen, 2021. Pp. 260 – 273.
8. Про забезпечення навчальних закладів практичними психологами і соціальними педагогами та організацію у 2016-2017 н.р. належного психологічного супроводу учасників навчально-виховного процесу: *Лист Міністерства освіти і науки України №1/9-383 від 20.07.2016*. URL: www.академія.com.ua/wp-content/uploads/2016/06/praktpsyh-2016.doc
9. Про забезпечення навчальних закладів практичними психологами і соціальними педагогами та організацію у 2016-2017 н.р. належного психологічного супроводу учасників навчально-виховного процесу: *Лист Міністерства освіти і науки України №1/9-383 від 20.07.2016*. URL: www.академія.com.ua/wp-content/uploads/2016/06/praktpsyh-2016.doc
10. Про медіацію. Проект Закону України № 3665 від 17.12.2015. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57463
11. Про методичні рекомендації з питань організації виховної роботи у навчальних закладах у 2016-2017 н.р.: *Додаток до листа Інституту модернізації змісту освіти* від 25.07.2016.
12. Романишина І. М. Медіація як ефективний метод вирішення конфліктів у шкільній практиці. *Таврійський вісник освіти*. 2014. №3. С.248-255., с. 248]
13. Шамликашвили Ц. А., Хазанова М. А. Метод «школьня медіація» как способ создания безопасного пространства и его психологические механизмы. *Психологическая наука и образование*. 2014. №2. С. 26-33
14. Школьная медіація. *Словарь медиатора*. Центр медіації и права. URL: <http://www.mediacia.com/wordmed.html>